

TỔ CHỨC CHO HỌC SINH TRẢI NGHIỆM SÁNG TẠO VỚI DI TÍCH LỊCH SỬ BẠCH ĐẰNG TRONG DẠY HỌC LỊCH SỬ Ở TRƯỜNG TRUNG HỌC PHỔ THÔNG TỈNH QUẢNG NINH

TRƯƠNG QUỐC TÁM*

Ngày nhận bài: 10/06/2016; ngày sửa chữa 19/06/2016; ngày duyệt đăng: 20/06/2016.

Abstract: Bach Dang historical monument is sacred evidence of victory of the Battle on Bach Dang River in 938, the Vietnamese forces, led by Ngo Quyen, defeated the invading forces of the Southern Han state of China and put an end to centuries of Chinese imperial domination in Vietnam. The article mentions meanings of this historical monument and propose a process to organize experiential activities for students of high schools in Quang Ninh province-where this monument placed. These activities help students witness what happened in history and nourish the national pride for them. This teaching method has proved effectiveness in improving the quality of teaching history at upper secondary schools.

Keywords: Bach Dang historical monument, experiential activities, innovating method of teaching history.

Hoạt động (HĐ) *trải nghiệm sáng tạo* (TNST) trong dạy học (DH) nói chung, dạy học Lịch sử (DHLS) nói riêng là một hình thức tổ chức DH, trong đó học sinh (HS) thực hiện một nhiệm vụ học tập phức hợp, gắn với thực tiễn, kết hợp lí thuyết với thực hành, tự lực lập kế hoạch, thực hiện và đánh giá kết quả... Bên cạnh đó, DH TNST vừa là hình thức, phương pháp dạy học (PPDH) có khả năng đem lại kết quả DH tối ưu, giúp kết hợp lí thuyết với thực hành, bồi dưỡng kiến thức, kĩ năng, tình cảm, thái độ và thông qua đó hình thành kĩ năng sống cho HS. DH TNST còn là điều kiện để định hướng nghề nghiệp cho HS, bồi đắp ước mơ, lí tưởng, gắn kết nhà trường và xã hội, kết nối phụ huynh với nhà trường.

Quảng Ninh là tỉnh có nhiều di tích lịch sử (DTLS) ghi lại những trang sử hào hùng của dân tộc, thuận lợi cho việc tổ chức TNST cho HS trong DHLS. Góp phần cung cấp cho giáo viên (GV), HS cách hiểu đầy đủ hơn về DTLS và giá trị của nó, tạo hứng thú học tập cho HS, phát triển tư duy độc lập sáng tạo, giáo dục tư tưởng, đạo đức cho HS. Từ đó, có cách tiếp cận khai thác DTLS trong DH, tạo cho HS ý thức gìn giữ, bảo vệ các di tích quốc gia đặc biệt, góp phần gìn giữ và bảo tồn những giá trị văn hóa truyền thống của quê hương, đất nước.

1. Hoạt động trải nghiệm sáng tạo

1.1. Khái niệm. HĐ TNST là HĐ giáo dục, trong đó từng cá nhân HS trực tiếp HĐ thực tiễn trong môi trường nhà trường cũng như môi trường gia đình và

môi trường xã hội dưới sự hướng dẫn tổ chức của GV, HS được phát triển tình cảm, đạo đức, phẩm chất, nhân cách, năng lực..., từ đó tự tích lũy kinh nghiệm riêng cũng như phát huy tiềm năng sáng tạo của cá nhân mình.

Như vậy, bản chất của HĐ TNST là tăng cường các HĐ thực tiễn trong quá trình DH, gắn lí thuyết với thực hành, nhà trường với xã hội, kích thích tính chủ động, linh hoạt, sáng tạo góp phần hình thành phát triển năng lực, nhân cách cho HS.

1.2. Đặc điểm. HĐ TNST có hình thức phong phú đa dạng và có sức hấp dẫn thu hút HS vào tìm hiểu trải nghiệm. Điểm nổi bật là HS được đến tận nơi diễn ra các sự kiện lịch sử, đến những bảo tàng còn lưu giữ các DTLS..., HĐ TNST có tính kế hoạch cụ thể, có tổ chức chặt chẽ, có tính liên kết nhiều lực lượng trong và ngoài nhà trường cùng phối hợp thực hiện. Vì vậy, nội dung của HĐ TNST có tính phong phú đa dạng, HĐ TNST là môi trường thuận lợi giúp HS phát triển toàn diện, hoàn thiện nhân cách, phát triển tư duy độc lập và hình thành các năng lực chung cũng như năng lực chuyên biệt.

2. Ý nghĩa của DTLS Bạch Đằng trong DH Lịch sử 10 ở trường trung học phổ thông tỉnh Quảng Ninh

DTLS Bạch Đằng (thị xã Quảng Yên, tỉnh Quảng Ninh) được xếp hạng DTLS cấp Quốc gia theo *Quyết định số 1419/QĐ-TTg ngày 27/9/2012* của Thủ tướng

* Sở Giáo dục và Đào tạo Quảng Ninh

Chính phủ. Đây là một DTLS có vai trò quan trọng trong việc bảo tồn và phát huy những giá trị lịch sử - văn hóa của dân tộc. Khu di tích nằm trên địa bàn thị xã Quảng Yên, TP. Uông Bí, tỉnh Quảng Ninh. Đây là địa điểm ghi dấu sự kiện quân và dân nhà Trần đã lập nên chiến thắng lẫy lừng - Chiến thắng Bạch Đằng đánh tan quân Nguyên Mông ngày 9/4 (8/3 - Âm lịch) năm 1288. Trải qua những thăng trầm của lịch sử, dấu tích của trận chiến Bạch Đằng năm 1288 vẫn còn hiện hữu qua những di tích tiêu biểu:

- *Bãi cọc Yên Giang*: nằm ở cửa sông Chanh, dài khoảng 118m, rộng 20m. Đa phần những cọc được tìm thấy ở khu vực này đều được làm từ thân cây lim hoặc táu, còn để nguyên vỏ. Chiều dài thân cọc từ 2,6m đến 2,8m, phần cọc được đẽ nhọn để cắm xuống lòng sông dài từ 0,5m đến 1m. Hiện nay, bãi cọc Yên Giang đã được khoanh vùng bảo vệ, xây kè xung quanh, dựng bia giới thiệu di tích.

- *Bãi cọc đồng Vạn Muối*: nằm ở cửa sông Rút, trong quá trình canh tác, đào ao thả cá, nhân dân đã phát hiện được nhiều cọc gỗ cắm đứng và cắm xiên trong khu vực đồng Vạn Muối. Một số cọc đã được đưa về trưng bày tại bảo tàng Bạch Đằng, bảo tàng Hải quân, bảo tàng Hải Phòng. Hiện nay, bãi cọc nằm trong khu vực đầm nuôi thủy sản và ruộng canh tác của phường Nam Hòa.

- *Bãi cọc đồng Má Ngựa*: nằm ở cửa sông Kênh, cách bãi cọc đồng Vạn Muối khoảng 1km về hướng nam, thuộc khu Hưng Học, phường Nam Hòa, thị xã Quảng Yên. Bãi cọc có quy mô khoảng 2100m², trải dài 70m theo chiều đông - tây và rộng 30m theo chiều bắc - nam, mật độ phân bố và độ sâu của cọc không đồng đều.

- *Đền Trần Hưng Đạo*: đây là địa điểm lưu niệm vị anh hùng dân tộc, thiên tài quân sự Hưng Đạo Đại Vương Trần Quốc Tuấn. Đền tọa lạc trên một doi đất cổ, có tổng diện tích trên 5000m², với các hạng mục, như đền chính, nhà bia, nhà soạn lễ và một số hạng mục phụ trợ (đường vào, nghi môn, trụ biểu, sân vườn, hệ thống điện chiếu sáng, tường bao...). Hiện nay, trong đền còn lưu giữ được 9 đạo sắc phong của các vua triều Nguyễn phong cho Trần Hưng Đạo và một số hiện vật khác.

- *Miếu Vua Bà*: nằm sát đền Trần Hưng Đạo, thuộc khu vực trung tâm của khu di tích. Tương truyền, đây là miếu thờ bà bán hàng nước, người đã chỉ dẫn cho Trần Hưng Đạo biết lịch triều con nước, địa thế lòng

sông Bạch Đằng và chiến thuật hỏa công để Trần Hưng Đạo xây dựng trận địa cọc đánh giặc Nguyên Mông. Sau chiến thắng Bạch Đằng năm 1288, Trần Hưng Đạo đã tâu với vua Trần, sắc phong cho bà bán hàng nước là "Vua Bà" và lập đền thờ bà ngay trên nền quán nước.

- *Bến dò rùng*: là nơi Trần Hưng Đạo chọn làm địa điểm phát hỏa làm hiệu lệnh cho quân sĩ mai phục ở hai bên sông Bạch Đằng đồng loạt tấn công giặc Nguyên Mông. Hiện nay, bến dò cổ đang được khôi phục, với chiều rộng là 120m, chiều dài hơn 300m, đầu bến là một tòa phượng đỉnh, gồm 2 tầng, 8 mái, đầu đao uốn cong hình rồng, sát mặt bến nước có tòa khán đình, với kiến trúc 1 tầng mái, vì kèo gỗ lim, có 4 đầu đao ở 4 góc mái.

- *Đình Yên Giang*: là nơi thờ Thành hoàng làng Yên Giang. Vào các dịp lễ lớn của làng, dân làng thường rước tượng Trần Hưng Đạo từ đền Trần Hưng Đạo về đây để tế lễ, đình được dựng trên gò đất cao, xung quanh là ruộng đồng. Hiện nay, trong đình vẫn lưu giữ được nhiều hiện vật quý hiếm, có niên đại từ thời Nguyễn, như bia đá, hoành phi, câu đối, sắc phong.

- *Đền Trung Cốc (Trung Cốc tử)*: nằm trên một gò đất cao, tương truyền, khi đi thị sát địa hình để chuẩn bị cho trận đánh, Trần Hưng Đạo và Phạm Ngũ Lão đã bị mắc thuyền ở đây. Sau chiến thắng Bạch Đằng năm 1288, để ghi nhớ sự kiện này, những người dân chài ở đây đã lập đền thờ Trần Hưng Đạo và Phạm Ngũ Lão. Trong đền còn phối thờ Yết Kiêu, Dã Tượng và hai người con gái của Trần Hưng Đạo là Đệ nhất Quyên Thanh công chúa và Đệ nhị Đại Hoàng công chúa.

- *Đình Trung Bản*: là nơi thờ Trần Hưng Đạo, gồm các hạng mục: tả vu, hữu vu, nghi môn trụ biểu, cuốn thư trán môn, nhà khách, nhà phụ trợ, sân vườn, tường bao..., trong đình hiện còn lưu giữ được nhiều di vật, cổ vật giá trị, có niên đại vào khoảng cuối thời Hậu Lê, đầu thời Nguyễn, như bộ kiệu bành bát cống, quán tầy, bia đá, sắc phong...

- *Đình Đền Công*: là nơi thờ những người đã hi sinh trong trận chiến trên sông Bạch Đằng năm 1288, kiến trúc của đình khá đơn giản, gồm ba gian, hai chái, chiều dài hơn 17m, chiều rộng hơn 5m. Nền đình cao hơn sân 1m, có năm bậc thềm đá và hai lan can đá chạm rồng châu hai bên.

Ngoài một số di sản văn hóa vật thể tiêu biểu kể

trên, trong khu vực di tích hiện nay còn lưu giữ được nhiều di sản văn hóa phi vật thể có giá trị. Lễ hội Bạch Đằng được tổ chức bắt đầu từ ngày mồng 6 và kết thúc vào ngày mồng 9 tháng 3 (Âm lịch) hàng năm. Ngoài những nghi lễ thông thường, trong hội còn có các trò diễn, trò chơi dân gian, như hát đúm, chơi cờ người, tổ tôm điểm, đánh đu, đấu vật, chọi gà, đua thuyền... thu hút được sự quan tâm đặc biệt của người dân trong vùng và du khách thập phương.

Với những nội dung lịch sử phong phú mà di tích phản ánh có liên quan chặt chẽ đến một số bài học trong chương trình **Lịch sử 10** như: Bài 16 “*Thời bắc thuộc và các cuộc đấu tranh giành độc lập*”; Bài 19 “*Những cuộc kháng chiến chống ngoại xâm ở các thế kỉ X-XV*”; Bài 28 “*Truyền thống yêu nước của dân tộc Việt Nam thời Phong kiến*”. Vì vậy, nếu GV biết vận dụng phù hợp để tổ chức cho HS trải nghiệm sẽ có tác dụng gắn kiến thức bài học với thực tiễn, bồi dưỡng kiến thức, kĩ năng, tình cảm, thái độ và thông qua đó hình thành kĩ năng sống cho HS.

3. Kế hoạch tổ chức HĐ TNST cho HS tại DTLS Bạch Đằng

3.1. Chuẩn bị của GV và HS:

- *Xác định đề tài:* Tên đề tài “*Từ chiến trường Bạch Đằng xưa đến bài học giữ nước hôm nay*”; chia lớp thành 3 nhóm giao nhiệm vụ cho các nhóm. *Nhóm 1:* - Khảo sát, phân tích vị trí chiến lược của vùng cửa sông Bạch Đằng xưa. Đánh giá tiềm năng và hiện trạng kinh tế khu vực thị xã Quảng Yên (chủ yếu là phường Yên Giang và phường Quảng Yên); *Nhóm 2:* - Nguyên nhân, diễn biến, kết quả, ý nghĩa của chiến sự trên sông Bạch Đằng xưa. Rút ra những bài học cho công cuộc xây dựng và bảo vệ Tổ quốc ngày nay; *Nhóm 3:* - Nguồn gốc, giá trị văn hóa, du lịch của các DTLS: hai cây lim, cụm di tích đền Trần - Miếu Vua Bà, đề xuất các giải pháp bảo tồn DTLS.

- *Xây dựng kế hoạch chi tiết*, phối kết hợp với các tổ chức, lực lượng trong nhà trường và Ban quản lí di tích để tổ chức cho HS trải nghiệm, hướng dẫn HS tìm hiểu một số tài liệu có liên quan đến di tích như: sách giáo khoa **Lịch sử 10**; *Tài liệu Hội thảo kỉ niệm 722 năm chiến thắng Bạch Đằng*; Giáo trình **Đại cương Lịch sử Việt Nam**; **Tổ tiên ta đánh giặc, Dư địa chí Quảng Ninh...**; Thời gian thực hiện: 1 ngày (sau khi HS học xong bài 28, “*Truyền thống yêu nước của dân tộc Việt Nam thời Phong kiến*”) **Lịch sử 10**. HS sưu tầm đọc và tìm hiểu tài liệu trước ở nhà, chuẩn bị một số dung cụ học tập, sách bút, máy chụp ảnh,

quay phim...

3.2. Về lịch trình học tập. - *Buổi sáng:* tham quan các địa điểm: Bảo tàng Bạch Đằng; di tích 2 Cây Lim - Giếng Rừng; vùng cửa sông Bạch Đằng, miếu Vua Bà, đền thờ Trần Hưng Đạo; Bến Phà Rừng, cụm di tích Bãi cọc Bạch Đằng.

- *Buổi trưa:* tham quan, ăn trưa và nghỉ ngơi trong doanh trại quân đội - Ban chỉ huy quân sự thị xã Yên Hưng.

- *Buổi chiều:* tham quan đơn vị bộ đội tên lửa 83 đóng trên địa bàn thị xã Yên Hưng, Hợp tác xã rau sạch Hà An.

- *Lực lượng phối hợp:* Ban đại diện cha mẹ HS; GV chủ nhiệm; GV bộ môn.

- *Lịch trình cụ thể:* HS xuất phát từ nhà trường; tham quan tại chợ Rừng; Bảo tàng Bạch Đằng; Khu di tích hai cây lim, giếng rừng; khảo sát khu vực Phà Rừng; tham quan và dâng hương khu di tích Đền Trần - Miếu Vua Bà, tham quan bãi cọc Bạch Đằng; doanh trại ban chỉ huy quân sự Thị xã Quảng Yên; Ăn trưa, nghỉ ngơi; tham quan doanh trại quân đội của Tiểu đoàn 83 Trung đoàn tên lửa Hạ Long; quan sát hoạt động diễn tập, nghe hướng dẫn về nền nếp và kỉ luật trong sinh hoạt, luyện tập của các chiến sĩ; tham quan và tìm hiểu tại Hợp tác xã rau Hà An; kết thúc chuyến đi, trở về trường.

3.3 Mục tiêu cần đạt được:

- *Với HS:* hiểu được hoàn cảnh lịch sử, diễn biến chính, kết quả và ý nghĩa các trận chiến trên sông Bạch Đằng đối với dân tộc ta trong quá trình dựng nước và giữ nước; biết và hiểu được công lao của Trần Hưng Đạo đối với nhà Trần và sự nghiệp bảo vệ đất nước; thấy được ý chí quyết tâm chống ngoại xâm, bảo vệ độc lập dân tộc của nhân dân ta qua các thời kì; hiểu được sự ra đời và phát triển của lực lượng vũ trang nhân dân trong thực tiễn cuộc kháng chiến chống quân xâm lược... Ngoài ra, HS còn hiểu thêm về lịch sử hình thành, đấu tranh và phát triển của thị xã Quảng Yên nói riêng và tỉnh Quảng Ninh nói chung. Qua hoạt động thực tiễn trải nghiệm các em cũng phát triển được nhiều kĩ năng, năng lực như: kĩ năng đọc và tích lũy tài liệu; trình bày vấn đề theo chủ đề; thuyết trình, mô tả; phỏng vấn và trả lời phỏng vấn; xử lí thông tin, định hướng trong giao tiếp... Từ đó, nâng cao trình độ giao tiếp, tự tin và có văn hóa trong ứng xử với mọi người, đặc biệt là trong giao tiếp với thầy cô, người lớn tuổi. HĐ này còn bồi dưỡng cho HS lòng yêu quê hương, đất nước, niềm

tự hào dân tộc, ý thức được vai trò và trách nhiệm của cá nhân với tập thể, xã hội, đất nước thông qua những hành động cụ thể; hình thành ý thức tự giác, tích cực, chủ động trong học tập; khuyến khích hoạt động tự học, tự nghiên cứu và sáng tạo để nâng cao động cơ, hứng thú và thái độ học tập mới trong học tập bộ môn *Lịch sử* nói riêng, các môn học nói chung. Từ đó, HS tích cực tham gia vào các hoạt động chung của tập thể, hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp. Qua đó tích hợp các kiến thức được học để giải quyết các tình huống thực tiễn (kiến thức môn *Lịch sử, Địa lí, Sinh học, Giáo dục Quốc phòng - An ninh* và hoạt động giáo dục ngoài giờ lên lớp). Giáo dục thái độ biết quan tâm tới cộng đồng, tới những vấn đề quan trọng của đời sống nhân dân, đời sống học đường, giúp các em nhận thức rõ hơn về vai trò và trách nhiệm của mình đối với cuộc sống hiện tại và tương lai. Dự án góp phần xây dựng những quan điểm sống, nề nếp đạo đức tốt đẹp: một mặt giữ gìn bản sắc dân tộc một mặt phát huy những yếu tố mới, hiện đại, phù hợp với xu thế phát triển mới.

- Với GV: vận dụng “DH dự án” là một hình thức tổ chức DH, trong đó HS thực hiện một nhiệm vụ học tập phức hợp, gắn với thực tiễn, kết hợp lí thuyết với thực hành, tự lập kế hoạch, thực hiện và đánh giá kết quả, tăng cường khả năng sáng tạo của các em. DH TNST vừa là hình thức DH có khả năng đem lại kết quả tối ưu, giúp kết hợp lí thuyết với thực hành, bồi dưỡng kiến thức, kĩ năng, tình cảm, thái độ và thông qua đó hình thành kĩ năng sống cho HS, là điều kiện để định hướng

nghề nghiệp, bồi đắp ước mơ, lí tưởng cho các em.

DH TNST là một trong những biện pháp để đổi mới, cải tiến PPDH nhằm nâng cao chất lượng DH bộ môn nói riêng, chất lượng GD-ĐT nói chung trong thời kì mới. Hình thức DH này góp phần khắc phục tình trạng truyền đạt kiến thức thụ động, một chiều; tích cực hóa HĐ DH, thực hiện mục tiêu “lấy người học làm trung tâm”; củng cố nội dung kiến thức và kĩ năng của các bộ môn *Lịch sử, Địa lí, Giáo dục công dân, Quốc phòng - An ninh* và một số bộ môn khác mà HS đã được học nhằm nâng cao chất lượng DH ở trường trung học phổ thông. Tuy nhiên trong quá trình tổ chức thực hiện, GV cần căn cứ vào đặc điểm, tình hình cụ thể từng trường, từng địa phương, đối tượng HS, để xây dựng kế hoạch, tổ chức HĐ TNST không bị gò ép, tránh hình thức và đạt hiệu quả cao nhất. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Viện Việt Nam học (2013). *Kỉ yếu hội thảo kỉ niệm 722 năm chiến thắng Bạch Đằng*.
- [2] Phan Ngọc Liên (chủ biên) (2010). *Phương pháp dạy học lịch sử*. NXB Đại học Sư phạm.
- [3] Nguyễn Thị Côi (2011). *Các con đường, biện pháp nâng cao hiệu quả dạy học lịch sử ở trường phổ thông*. NXB Đại học Sư phạm.
- [4] Phan Ngọc Liên (tổng chủ biên) (2007). *Lịch sử 10*. NXB Giáo dục.
- [5] Bộ GD-ĐT (2015). “*Tài liệu tập huấn kĩ năng xây dựng và tổ chức các hoạt động trải nghiệm sáng tạo trong trường trung học*”.

Đổi mới và phương thức dạy nghề...

(Tiếp theo trang 171)

$$\Leftrightarrow \frac{a}{b+c} + \frac{b}{a+c} + \frac{c}{b+a} \geq \frac{3}{2}$$

Dấu bằng xảy ra khi và chỉ khi:

$$\frac{a+c}{c+b} = \frac{a+b}{b+c}; \frac{a+b}{a+c} = \frac{b+c}{c+a}; \frac{b+c}{b+a} = \frac{a+c}{b+a} \Leftrightarrow a = b = c.$$

Quy trình tư duy trong dạy học toán và cụ thể là dạy học bất đẳng thức luôn song hành cùng với các thao tác trí tuệ cơ bản. Việc khai thác hệ thống bài tập bất đẳng thức sẽ giúp HS trung học cơ sở rèn luyện các thao tác trí tuệ cơ bản. Từ đó, bồi dưỡng phát triển tư duy của HS trong quá trình dạy học Toán. □

Tài liệu tham khảo

- [1] Tôn Thân (1995). *Xây dựng hệ thống câu hỏi và bài tập nhằm bồi dưỡng một số yếu tố của tư duy sáng tạo cho học sinh khá và giỏi ở trường trung học cơ sở Việt Nam*. Luận án tiến sĩ. Viện Khoa học Giáo dục.
- [2] Nguyễn Thái Hoà (2001). *Rèn luyện tư duy qua việc giải bài tập toán*. NXB Giáo dục.
- [3] Trần Luận (1995). *Phát triển tư duy sáng tạo cho học sinh thông qua hệ thống bài tập toán*. Tạp chí Nghiên cứu giáo dục, số 8/1995.
- [4] G. Polya (2006). *Sáng tạo Toán học*. NXB Giáo dục.
- [5] Nguyễn Duy Thuận (2007). *Phát triển tư duy Toán học trong học sinh*. NXB Đại học Sư phạm.
- [6] Zdravko Cvetkovski (2012). *Inequalities Theorems, Techniques and Selected Problems*. Springer, Berlin.